

beolvasztja Magyarországra és füstbe megy minden autonómista erdélyi terv.

Mester Miklós csak tényeket lát, adatokat, megfogalmazásokat, eseményeket, de a tények mögé nem tud bepillantani. Nem ismeri a történelem logikáját: fogalma sincs a társadalmi fejlődés törvényeiről. Nem veszi észre Erdély multjában a magyar és román polgáriasság széthúzó történelmi erőit, melyek ellenállhatatlanul ragadják a magyar és román politikát a nagy nemzeti államok megalapítása felé, s nem tud azokról az ellentett történelmi erőkről sem, melyek a közös román és magyar néptörekvések alakjában jelentkeznek. Számára románság és magyarság bonthatatlan elemi egység. A könyv bő román-magyar-szász bibliográfiájában Szabó Ervin névvel nem találkozunk: a szabadságharcos magyarság társadalmi s pártharcairól Mester egyszerűen nem vesz tudomást. Elkenődik beállításában a román nemzetiségi mozgalom polaritása is: az egyik végleten a mócok forradalmával és Avram Iancu megrázó tragédiájával, a másik végleten a polgári és egyházi politikusok osztály-jellegű liberalizmusával, mely nemzeti egyenjogúságot követel, de az „alulról tövő anarchia“ ellen a hatalommal szövetezik. Mester Miklós realizmusa így legfeljebb küllő, formai összehasonlításokra alkalmas felülnézet, sőt, legfelsőbb nézet is, ha formális logikája történetesen Ferenc József oldalára sodorja, akitől „a pártatlanságot és a jószándékot elvitatni nem lehet, bár kétségtelen az is, hogy kizárólag hatalmi szóval akart rendet teremteni az erdélyi alkotmányos életben.“

A reális történelmi hajtóerők helyett Mester Miklós végeredményben társadalmi epizódok és pillanatnyi politikai konstellációk látszateredményeit mutatja be, melyek az ellentétes erők játékában hamar szétfoszlanak, platonikus igazságok fogalmazványait hagyva az utókorra. A történetkutató, aki a multban sem lát törvényszerűen működő társadalmi erőket, természetesen ma sem tud konkrét társadalmi tényezőket felmutatni, melyek a nemzetiségi kérdést Erdélyben demokratikusan megoldhatnák. Még csak lelkesíteni sem tud bennünket, soraiból a *történelmi fatalizmus* borulátása csap ki. Megállapításai szerint a nagyszabedű határozatokra az erdélyi románság „nemzetisége biztosítása érdekében a Schmerling-rendszer bukása után is — egészen Nagyrománia megalakulásáig állandóan vissza akart térni“ — amint azonban politikai uralomra jut, maga is „éppoly szívesen feledkezik meg ennek a kornak az alkotásairól, mint a hasonló helyzetben levő magyarság a világháború előtt.“ Abban a kilátástalan történeteszemléletben, mely haladó osztályerőket nem ismer s csak a nemzetek uralomváltásaival számol, szerepcserék hintajátéka az erdélyi történelem.

Mester Miklós tárgyilagos anyagközlése s a magyar, román és szász forrásanyag elfogulatlan egybevetése — úttörő munka egy új, reális, demokratikus dunai történetírás felé. Az erdélyi népek történetének megírása azonban nem maradhat felületes tényközlés, mely a társadalmi fejlődés törvényeit fel nem tárja. Az új erdélyi történetírásnak a román és magyar hagyományos ellentett történelmiséggel szemben arra a feltörekvő közös román-magyar néptörténelmiségre kell rámutatnia, melynek gyűrűzéseiből nemcsak közeledés, egyezkedés, jogi formula, hanem sokkal több és biztatóbb: az egyenrangú nemzetek történelmi szövetezése igénykezik. (Balogh Edgár)

AZ ELBESZELES KULTURÁJA az utolsó években kétségtelenül emelkedett irodalmunkban. De korántsem az epikai alakítás lényeges elemeiben. Ehelyett túlteng a szép-megírás s mindenütt ösztövé az élet valóságát átható kompozíció; csillog-villog a papír, de, amit elbeszél, világunkról alig ad hirt. Magas kulturájú elbeszélőink elsősorban kulturál-

tak, nem pedig epikusok. Velünk élnek, de nem az életük, hanem kulturájuk következtében alakítanak. Irodalmi kulturájuk s nem az élet anyagát formálják. Mindig így van, ha elfárad valamelyik társadalmi réteg: elfogy az epikája. Életéről, mely tárgya lehetne — nyilvánvaló elmentmondásai miatt — csak takargatnivalója akad, ahova pedig az elmentmondások feloldására bevonulhatna, idegen előtte. Két idegenség fölött lebeg így s a stiláris megcsinálás, a mélylélektan s a csalafinta pót-lékepika kultuszába menekül. Mindent összebonyolít és kimélyít s főleg: elszigetelt emberétől nem látja embere társadalmát. Emberei legföljebb önmaguk hősei, a társadalmi hőst már nem is ismeri. Csoportjából a hős valódi típusa már rég kiveszett. A valóság elbürokratizálta, az irodalom elironizálta. S mindez nemcsak azért hanyatlás, mert egy élet fölöslegességére utal, hanem, mert a hőssel elveszttek a hősfomáláshoz szükséges epikai erények: az ellenfelek s az összeütközési pontok felismerése és tudatosítása, a helyzetek felfedezése, a társadalmi sors exponálása s az epikai formálás drámai vezetése. Milyen meglepetés, ha valahonnan mindezek szele kicsap. Viszont nem meglepetés, hogy ez a szél ki-vülről zug. Gergely Sándor új elbeszélésében (Vitézek és hősök Páris, 1937) a kultura épp az epikai formálás lényeges elemeiben jelentkezik. A helyes valóságfelismeréssel szembeállított szereplők összecsapása valóban két erkölcsi világ összecsapása. Az aránylag rövid elbeszélés élére állított társadalomtörténeti konfliktusával valóban az élet adott összefüggéseibe világít. Minden sora, jelenete szüksézáú, drámai. Összezárt és szigorított kompozíciója valójában csak jelez. E jelzések szakadékaikat azonban a fölébresztett beleélés kitölti. A periódusok közti tért a divatos mélylélektan széles fejezetekké puffasztthatná. E villámzó jelenetekben az emberi viszonylatok egyszerű vonatkozásai — mint valami ősi epikában — éles fogalmazásban kerülnek próbára. S, ez a próba — anya, fiu, testvér, rokon próbája — halálra menő szembesítések scrában, önmagán túl, az élet és erkölcs, a régi és új, az igaz és igaztalan próbája. Az elbeszélés hőse végre tényleg hős; társadalmi-erkölcsi-emberi értelemben ugyanugy, mint formailag: megállja a helyét s ha irgalmatlan is a sorsa, ez a sors nem bukás, az emberi tisztaság mellette áll s ezt a tisztaságot azokból is kikényszeríti, akikben eddig széles rétegek alatt rejtgett. Megleppő egyszerűséggel valósul meg mindez. Epikai kulturája a sikerült. (G. G.)

A MAGATARTÁS-KÖLTŐINEK dolga — a csak élmény-költőkkel szemben — sokkal bonyolultabb. Magatartásuk (a „tendencia“) legtöbbször tényleg elszinteleníti az élményt és szétveti a formát. A két különböző elem: a szándék és az élmény művészi eggyéforrasztása problematikus. A legtöbbször a két külön természetű anyag szétgurul, különkerül és egyik sem kiformált. Ha versről volt szó, a vers nem vers, hanem valami szándék versbeszedése. Mikor van így a magatartásnak is költészet? Csak az élmények és a szándékok azonosan mély vagy magas hőfokon tartott izzásán. Ha a kettő — élmény és szándék — külön-külön oldala ugyanannak a gyökeres és egyedüli, a valóságra vetett látásnak, eszmélkedésnek. Ha a kettő között nincs távolság, jöllehet a kettő más és más; a célzat: gondolati, értelmi, rendezett és logikus; az élmény: érzelmi, nem-értelmi, anarchikus és irracionális. Valójában különben minden vers: érzelmi és nem-értelmi vonatkozású elemek ellenkező sikra emelése s célzatról csak abban az esetben beszélhetünk, amikor pl. a versben az ellenkező sikra való emelés vezetése láthatóbb; amikor a célzatot meztelenné teszi a történelmi-társadalmi helyzet vagy az idősze-